भूतस्यान्त्यमासिकं तन्मासीयतत्पक्षीयतत्तत्तिथिषु कर्त्तव्यमिति बोधनात् मध्येऽधिमासपाते द्वादशे मासि मृतमासीयतिथ्यप्राप्त्या वर्षान्तविहितस्य मासिकस्य सपिण्डनस्य चाप्राप्तेः। एवमाद्याधिमासेऽपि अतएवाद्याब्देऽधिमासपातेऽपि लघुहारीतेन द्वादशमासे यद्द्वादशमासिकमित्युक्तं तदन्त्याधिमासविषयम् तत्र द्वादशमासे मृतमासीयतत्तत्तिथिप्राप्तेः। यथा लघुहारीतः 'प्रत्यब्दं द्वादशे मासि कार्य्या पिण्डक्रिया द्विजैः। क्वचित्त्रयोदशेऽपि स्यादाद्यं मुक्त्वा तु वत्सरम्। चक्रवत् परिवर्त्तेत सूर्य्यः कालवशाद्यतः। अतः सांवत्सरं श्राद्धं कर्त्तव्यं मासचिह्नितम्। मासचिह्नन्तु कर्त्तव्यं पौषमाघाद्यमेव हि। यतस्तत्र विधानेन मासः स परिकीर्त्तितः। असंक्रान्तेऽपि कर्त्तव्यमाब्दिकं प्रथमं द्विजैः। तथैव मासिकं पूर्व्वं सपिण्डीकरणन्तथा। गर्भे वार्द्धुषिकृत्ये च मृतानां पिण्डकर्म्मसु। सपिण्डीकरणे चैव नाधिमासं विदुर्बुधाः"। सपिण्डीकरणादूर्द्ध्वं यत् किञ्चित् श्राद्धिकं भवेत्। इष्टं वाप्यथ वा पूर्त्तं तन्न कुर्य्यान्मलिम्लुचे" श्रा०त० रघुनन्दनः।

एकोद्दिष्टञ्च मध्याह्नकालव्यापितिथौ कर्त्तव्यं यथाह "आमश्राद्धं तु पूर्वाह्णे एकोद्दिष्टन्तु मध्यतः। पार्वणं चापराह्णे तु प्रातर्वृद्धिनिमित्तकम्" हारी०। "पूर्वाह्णे दैविकं श्राद्धमपराह्णे तु पार्वणम्। एकोद्दिष्टं तु मध्याह्ने प्रातर्वृद्धिनिमित्तकम्" मनुः। "यो यस्य विहितः कालस्तत्कालव्यापिनी तिथिः। तया कर्म्माणि कुर्वीत ह्रासवृद्धी न कारणम्" याज्ञ०। मध्याह्नकालश्च त्रिधा विभक्तदिनतृतीयभागरूप एव। तत्रापि कुतपप्रथमभागस्यैव तदारम्भकालः "कुतपे प्रथमे भागे एकोद्दिष्टमुपक्रमेत्। आवर्त्तनसमीपे वा तत्रैव नियतात्मवान्" काल० व्यासोक्तेः आवर्त्तनं पश्चिमदिगवस्थितच्छायायाः पूर्वदिग्गमनारम्भकालः तत्समीपे कुतपशेषदण्डे। गौतमोऽपि "आरभ्य कुतपे श्राद्धं कुर्य्यादारोहिणं बुधः। विधिज्ञो विधिमास्थाय रोहिणन्तु न लङ्घयेत्" अत्र कुतपस्यारम्भकालतयोक्तेः पूर्व्वेद्युः रोहिणमात्रलाभे परदिने कुतपमात्रलाभेऽपि परेद्युरेव श्राद्धं "योयस्यः विहितःकालः कर्म्मणस्तदुपक्रमे। तिथिर्याभिमता सा तु ग्राह्या नोपक्रमोज्झिता" बौधायनेनोपक्रमयोग्यतिथेरेव ग्राह्यतोक्तेः। उभयदिने कुतपालाभे रोहिणमात्रलाभे तु तत्रैव श्राद्धम् "रोहिणन्तु न लङ्घयेदित्युक्तेः। उभयदिने तयोरलाभे सप्तममुहूर्त्ते कार्य्यं तस्यालाभे तयोर्लाभे वा पक्षभेदेन व्यवस्था "शुक्लपक्षे तिथिर्ग्राह्या यस्यामभ्युदितोरविः। तया कर्म्माणि कुर्व्वीत ह्रासवृद्धी न कारणम्। कृष्णपक्षे तिथिर्ग्राह्या यस्यामस्तमितोरविः। तया कर्माणीत्यादि स्कन्दपु०उक्तेः। "द्वितीयादिकयुग्मानां पूज्यता नियमादिषु। एकोद्दिष्टादिवृद्ध्यादौ ह्रासवृद्ध्यादिदेशना" व्यासोक्तेश्च। तत्र स्कान्दवाक्ये ह्रासवृद्धिशब्दः तिथिविषयः व्यासवाक्ये चन्द्रह्रासवृद्धिपरस्तेन कृष्णशुक्लपक्षभेदेन व्यवस्थेति स्थितम्। तदेतत् कालमा० निर्णीतम् यथा। "नन्वत्र क्षयवृद्ध्युपजीवनेन निर्णयः क्रियते। सचानुपपन्नः। व्यासवाक्ये ह्रासवृद्धिनोदनायाः पित्र्याविषयत्वाभिधानात्। "एकोद्दिष्टादिवृद्ध्यादौ ह्रासवृद्ध्यादिनोदनेति" हि पूर्वमुदाहृतम्। "दानव्रते चैतदेवेति" च अतः कथमनयोर्वृद्धिक्षयाभ्यां निर्णयः। किंचोदाहृतयाज्ञवल्क्यस्कन्दपुराणगार्ग्यवचनेषु "ह्रासवृद्धी न कारणमित्युक्तं तत्कथमत्र ह्रासवृद्ध्योर्निर्णयकारणत्वम्। अत्रोच्यते। सन्ति ह्यन्यानि ह्रासवृद्धिवाक्यानि। तत्रोशनाः, "खर्वोदर्पस्तथा हिंस्रस्त्रिविधं तिथिलक्षणम्। खर्वदर्पौ परौ कार्य्यौ हिंसा स्यात् पूर्वकालिकी"। पितामहोऽपि "खर्वोदर्पस्तथा हिंस्रस्त्रिविधं तिथिलक्षणम्। खर्वदर्पौ परौ पूज्यौ हिंस्रं पूर्वत्र पूजयेदिति" भविष्योत्तरे "खर्वोदर्पस्तथा हिंसा त्रिविधं तिथिलक्षणम्। खर्वदर्पौ परौ कार्य्यौ हिंसा स्यात् पूर्वकालिकीति"। खर्वः साम्यमल्पक्षयो वा। दर्पो वृद्धिः। हिंसाधिकक्षयः। एतैः खर्वादिवाक्यैः सह यस्मिन्विषये युग्मादिवाक्यस्य विरोधः प्राप्नोति तत्र दैवपित्र्यभेदेन व्यवस्थापकं व्यासवाक्यम् ननु प्रकृतयोः क्षयवृद्ध्योः पित्र्यविषयत्वप्रतिपादकयाज्ञवल्क्यादिवचनेष्वपि कर्म्मकालव्याप्तिशास्त्रस्य खर्वदर्पादिशास्त्रस्य च विरोधे प्राप्ते सति कर्मकालव्याप्तिशास्त्रस्य प्राबल्यमुच्यते न तु प्रकृतयोः क्षयवृद्ध्योः निर्णयहेतुत्वं प्रतिषिध्यते। न तु व्यासः खर्व्वादिवाक्यानि पित्र्यविषयत्वेन संकोचयामास, याज्ञवल्क्यादयस्तु पित्र्येऽपि कर्मकालव्याप्त्या खर्व्वादिवाक्यान्यबाधन्त, हन्तैवं निर्विषयत्वमेषां प्रसज्येतेति चेत् मैवं यदा पूर्व्वोत्तरदिनयोः पित्र्यविषयकर्म्मकालव्याप्तिः समाना यदा वा दिनद्वयेऽपि कर्म्मकालव्याप्त्यभावः तत्रोभयत्र खर्व्वादिवाक्यैर्निर्णेतुमशक्यत्वात्"; तत्रैवास्य विषयलाभ इति भावः।

"एकोद्दिष्टे तु संप्राप्ते यदि विघ्नं प्रजायते मासेऽन्यस्मिन् तिथौ तस्मिन् तदा दद्यात् विचक्षणः